

Hárs Ágnes – Simonovits Bori – Sik Endre: Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség?

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:
Hárs Ágnes – Simonovits Bori – Sik Endre (2004)
„Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség?": in:
Társadalmi riport 2004, Kolosi Tamás, Tóth István György,
Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 272–289.

Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség?

Az Európai Unióba irányuló, várható magyar munkaerő-migráció

Hárs Ágnes – Simonovits Bori – Sik Endre

Az Európai Unió keleti bővítése kapcsán az egyik leghangsúlyosabb és talán legérzékenyebb kérdés a munkaerő migrációja. Az újonnan csatlakozó és a „rég” EU-tagállamok¹ munkaerőpiacain fennálló lényeges jövedelemkülönbségeknek és a munkaerő szabad áramlása megteremtődésének lehetséges együttes következménye a kelet-európai migrációs invázió. E tanulmányban fő feladatunknak tartjuk annak megválaszolását, hogy az Unióhoz való csatlakozás valóban maga után vonja-e a tömeges kelet-nyugati, és ezen belül a magyar munkaerő-migrációt.

Elsőként áttekintjük a kelet-nyugat európai vándorlás mérési lehetőségeit és ezek problémáit, majd bemutatjuk a migráció várható alakulásának becsléséhez használandó elemzési keretet. A második fejezetben a Magyarországról kifelé – elsősorban az EU régi tagállamaiba – irányuló mozgások volumenét, meghatározó irányait és társadalmi bázisát tanulmányozzuk. A tanulmány zárófejezetében a közelmúltban bekövetkezett EU-csatlakozás által a magyar munkavállalók számára nyújtott rövid és hosszú távú lehetőségeit elemezzük.

1. A kelet-nyugati európai migrációra vonatkozó becslési eljárások és az elemzés kerete

1.1. Becslési eljárások

Az elmúlt 15 év gazdag migrációs kutatásainak egyik meghatározó kérdése volt a kelet-nyugati migráció várható mértékének számszerűsítése, becslése (Hönekopp 1999; Layard *et al.* 1992; Winter-Ebmer–Zweimüller 1996; Wallace 1998), majd az ezredfordulót követően mindinkább a kibővítés várható migrációs hatásai kerültek a kutatások fókuszába (pl. Boeri–Brücker 2000;

---

¹ A régi EU-tagállamok alatt a legutóbbi csatlakozás előtti 15 tagállamot értjük, azaz az „EU-tizenötöket”.

Hille–Straubhaar 2001; Blanchard 2001; Biffi 2001; Fertig–Schmidt 2002; Dustmann *et al.* 2003; Bchir–Fountagné–Zanghieri 2003).

A projekciók módszerei hasonlatosak (guesstimations², ökonometriai modellek, korábbi tapasztalatok extrapolálása, survey), eredményei változatosak voltak, összegzését a *Melléklet 1. táblázata* tartalmazza. A tanulmányok fontos tanulsága számunkra, hogy a migráció előrejelzéséhez olyan elemzési keretet kell kialakítanunk, amelynek feltevései a migrációs folyamatok megfelelő leírására és elemzésére elegendően árnyaltak tűnnek.

Alecke–Huber–Undietdt (2001) a projekciókban általában figyelembe nem vett tényezők fontosságát szellemesen bizonyítják: a szokásos becslések a nemzetközi migráció motorjának lényegében az egy főre eső GDP különbségeket tekintik. Az ún. „gravitációs modelleket” elemezve egyrészt azt a kérdést tesztelik, mennyire jók a potenciális migrációra vonatkozó becslések, másrészt azt, lehetséges-e egyáltalán a potenciális migráció előrejelzése? A német újraegyesítés, illetve az Európai Unió déli bővítésének tényleges hatását szembesítik az előrebecsléshez szokásosan használt modell alapján nyert értékekkel. A szokásos modellek alapján született becslések a potenciális migrációt kizárólag a jövedelem- (bér-)különbségekre alapozzák, a migráció nagyságát meghatározó további fontos mikrogazdasági tényezőket (lásd erről Massey *et al.* 2001) ezek a modellek nem vesznek figyelembe. Alecke és munkatársai szerint, nem a migráció dinamikáját, hanem annak nagyságát, szintjét befolyásoló tényezők maradnak figyelmen kívül. Ilyen megfontolások alapján állítják, hogy a migráció nagysága mind a német példa, mind az Európai Unión belüli déli bővülés esetében számottevően túl volt becslülve. A gravitációs modellek a migráció eltérő időtartamát sem veszik rendszerint figyelembe, inkább a jól becsülhető tartós vándorlással, mint a közgazdaságtani modellekkel nehezebben megragadható a rövid, ingázó jellegű migrációval foglalkoznak.

1.2. A migráció várható alakulásának becsléséhez használandó elemzési keret

Mivel az európai migráció tekintélyes része nem hosszú távú vándorlást, hanem időszakos munkavállalást, sőt gyakran a határmenti régiók közötti ingázást jelenti, s mivel Magyarország esetében is ez várható (Sik 2002; Fóti 2003), ezért úgy tűnik, hogy a makroadatokra alapozott, szofisztikált szimu-

---

² Az angol „guess” és az „estimation” szó összevonásából alkotott kifejezés arra utal, hogy bizonyos becslési eljárások nem megalapozottak, inkább találgatásokhoz hasonlítanak.

lációs modell nem lenne célszerű a migráció projekciójához. Többet láthatunk egy destrukurált, több elemből álló mátrix formában leírt migrációs modell elemzéséből (1. táblázat). A modell egyes elemeiben várhatóan végbemenő változások iránya segítségével szemléletesen írható le a migrációt várható trendje.

1. táblázat. A migráció nagyságának becslésére használandó mutatók

Migrációt ösztönző, illetve lassító tényezők	Indikátorok időhorizont alapján	
	rövid távú, ingázó jellegű vándorlás (i)	hosszú távú, permanens jellegű migráció (p)
1. Bér- és életszínvonal különbségek mutatója (W)	Bérkülönbség (árfolyamon) W_i	Életszínvonal különbségek: GDP vásárlóerő-paritáson W_p
2. Kockázat (Rk)	Elegendően nagy kereset (haszon) a kockázat kompenzálására, illetve a kockázat kicsi Rk_i	Az otthoni gazdaság várható nyugalma (GDP növekedés, munkanélküliség, munkalehetőség valószínűsége, biztosítási rendszerek szofisztikáltsága, létbiztonság) Rk_p
3. Migráns hálók (N)	Külföldi népesség/munkaerő állománya, hálók történeti/etnikai kapcsolatok alapján (korábbi migrációs hullámok, diaszpóra megléte vagy hiánya) N_i	N_p
4. Gazdaság-szabályozás (S)	Közteher nagysága a kibocsátó országban – fekete gazdaság nagysága a fogadó országban S_i	Protekciónizmus mértéke a fogadó ország munkaerőpiacán S_p
5. Migrációs politika (P)	Engedő/szelektáló/korlátozó-e, mit korlátoz, mit ösztönöz, szabad munkaerő-áramlás korlátozott-e (2+3+2 év)	

Megjegyzés: Az Rk_p elem esetében a háztartások migrációs stratégiáját olyan portfóliónak kell elképzelni, amelyben a háztartás tagjainak migrációja a helyi bizonytalanságok kivédésének, valamint a háztartás hosszú távú jobblétének eszköze (Massey 2001).

2. Migráció Magyarországról az Európai Unió régi tagállamaiba

Az Európai Unióhoz való csatlakozások után bekövetkező „régii” EU felé irányuló migráció nagysága eddig – minden forrás alapján – szerény volt.³ Feltételezzük, hogy

- ez – jelentős politikai/gazdasági fordulat nélkül – alapvetően így marad;
- sem az EU, sem Magyarország népesedési viszonyai nem változnak hirtelen meg (mindkettőt az elöregedés és az aktív korosztályok arányának csökkenlense jellemzi);

- ugyanakkor a szabad munkaerő-áramlás lehetősége egy ideig (és a népesség egy része esetében, illetve egyes régóta „bejártott” régiók közötti kapcsolatok mentén) átmenetileg erőteljesebb migrációs nyomással – munkaerő túlkínálattal – járhat (Blanchard 2001);

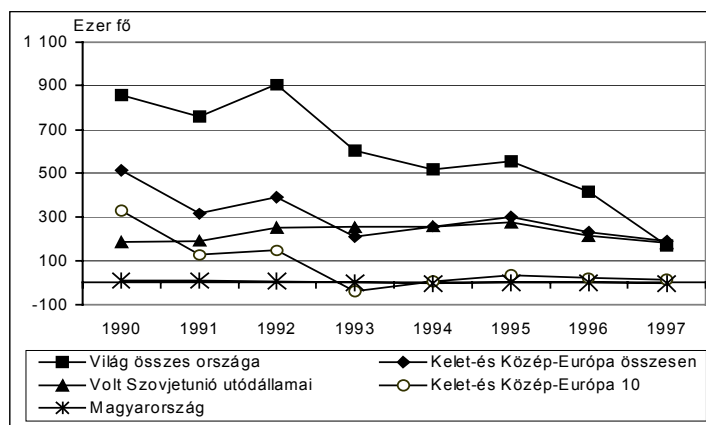
- a mostani helyzetre az EU erős migrációs kontrollja jellemző. Ez azonban nem újdonság, hanem egy közel évtizede meglévő trend folytatása. Mint ahogy az *1. ábra* mutatja: az 1990-es évek elejéig a migráció kontrollja gyenge volt, majd a bekövetkező szigorítás hatására a közben megnövekedő migráció mértéke hirtelen lecsökkent.

A migráció várható munkaerő-piaci hatásainak megismeréséhez a migrációs potenciál mértéke mellett annak irányát és szocio-demográfiai összetételét is ismerni kell.

---

³ A migrációs trendek alakulásának előrejelzésében a dél-európai országok tapasztalatait hívhatjuk további segítségül. Olaszország esetében, s később Spanyolország, Portugália és Görögország esetében is azt láthattuk, hogy a közösségek országaiban félelemmel fogadták a szabad munkaerő-áramlást, de a migráció a szabad munkaerő-áramlás lehetőségével – ellentétben a várakozásokkal – csökkeni kezdett minden esetben. A pozitív megkülönböztetés (migrációs megszigorítások a nem tagországok számára) nem ösztönözte az olasz kivándorlást, és a más tagországokban élő olasz polgárok részarányának növekedését sem. Az olasz munkások migrációs trendje függetlennek bizonyult az Európai Közösségnek a munkaerő szabad áramlását biztosító szabályozásától. Görögország 1981-ben csatlakozott az Európai Közösséghez, Spanyolország és Portugália 1987-ben. A munkaerő szabad áramlása azonban csak egy további várakozási időszakot követően valósulhatott meg ezekkel az országokkal: Görögország esetében 1986 óta, a két másik ország esetében 1992 óta. 1974–75-ben megindult trendet a munkaerő szabad áramlásának lehetősége nem törte meg. Görögország esetében az 1990-es évekre az alacsony kivándorlás és az alacsony visszatérés állandósult, Portugália változatlanul jelentős emigrációs ország maradt, de az elvándorlás mindinkább adott időtartamra szóló munkavállalást jelent. A munkaerő szabad áramlása nem befolyásolta jelentősen a vándorlás irányát sem. (Hárs 1995)

1. ábra. Nettó migráció az Európai Unióban, 1990–1997 (ezer fő)

Forrás: Hőnekopp (1999), EUROSTAT, Council of Europe adatok és saját számítások.
Megjegyzés: Az ábra nem a teljes Európai Unióra vonatkozik, Ausztriára, Franciaországra, Írországra, Olaszországra, Portugáliára és Spanyolországra nincsenek megfelelő adatok. Közép- és Kelet-Európa 10 állama: Románia, Lengyelország, Csehország, Bulgária, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Lettország, Litvánia, Észtország.

2.1. A migráció volumene

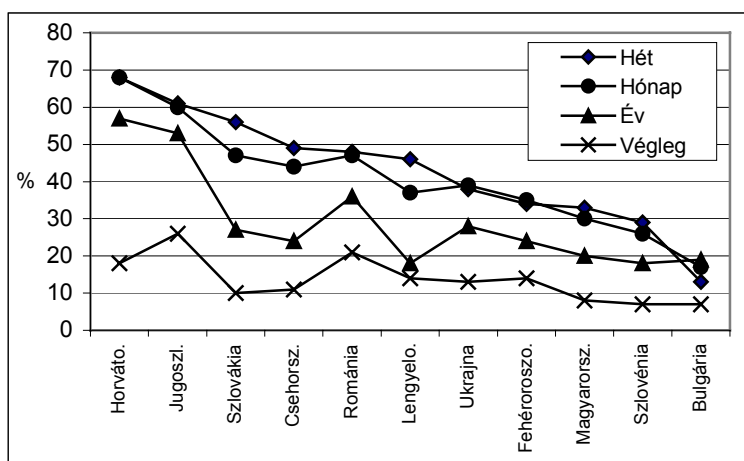
Az 1990-es évek magyar migrációs potenciálja⁴ a többi közép- és kelet-európai országhoz képest alacsony volt. (2. ábra) A migrációs potenciál a vizsgált négy időtartam szerint mérve⁵ a magyarok esetében az egyik legalacsonyabb Közép-Kelet-Európában⁶. Az ezredforduló utáni közép- és kelet-európai migrációt vizsgáló összehasonlító migrációs potenciál adat szintén megerősíti azt a tendenciát, miszerint a magyar migrációs potenciál regionális összevetésben relative alacsony, Csehországgal nagyjából azonos szintű. (3. ábra)

⁴ Elemzésünk a Migrációs Potenciál kutatássorozat adatain alapul, amely azonos módszerrel készült a TÁRKI Omnibusz felvételek keretében. A kutatást 1993-ban és 1994-ben a COST, 1997-ben az Integrációs Stratégiai Munkacsoport, 2001-ben és 2002-ben a Szociális és Családügyi Minisztérium finanszírozta.

⁵ A vizsgálatban feltett kérdésben használt négy időtartam a következőképp volt definiálva: néhány hét, néhány hónap, néhány év, illetve végleg.

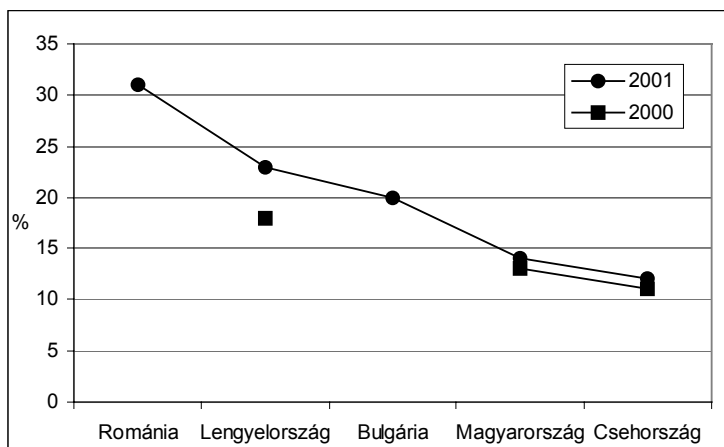
⁶ Fontos megjegyezni, hogy ezek az arányok az ún. *nyers migrációs potenciál* mutatói – Fassmann és Hintermann (1997) terminológiájában nagyjából az általános migrációs potenciálnak felelnek meg –, azaz nem a konkrét, rövid távon megvalósítandó migrációt jelzik előre, hanem csak tervek és elképzeléseket.

2. ábra. A migrációs potenciál mértéke – azok aránya, akik az adott időszakra külföldre szándékoznak menni, 1998 (%)

Forrás: Wallace (1998)

3. ábra. Az EU-csatlakozáshoz kapcsolódó migrációs potenciál – az EU-csatlakozás kapcsán kínálkozó álláslehetőségek iránt érdeklődő és álláskereső próbálkozók aránya, 2000-ben és 2001-ben (%)

Forrás: TÁRKI CEORG kutatás, 2000, 2001

2. táblázat. A TÁRKI-féle nyers migrációs potenciál* típusainak és a teljes migrációs potenciál mértéke 1993 és 2003 között (%)

A felvétel időpontja (esetszám)	Rövid távú külföldi munka- vállalás	Hosszú távú külföldi munkavállalás	Kivándorlás	Teljes migrációs potenciál**
1993 (N=3978)	4,3	2,7	1,4	6,0
1994 (N=3760)	3,8	2,7	1,3	5,3
1997 (N=2848)	3,7	2,8	1,5	5,9
2001 (N=1503)	8,8	6,8	3,4	10,5
2002 (N=1011)	7,6	5,6	3,4	9,6
2003 (N=1030)	9,0	6,0	3,0	12,0

Forrás: László–Simonovits–Sik (2003), Simonovits (2004)

Megjegyzés: *A nyers migrációs potenciál azt mutatja, hogy a megkérdezett népességből mennyien tervezik, hogy rövidebb (néhány hét vagy hónap) vagy hosszabb (néhány év) időre külföldre mennek dolgozni, illetve hogy kivándorolnak. (Sik – Simonovits 2002).

**A teljes migrációs potenciál, egy összesített mutató, amely mindazokat az eseteket tartalmazza, akik rövid vagy hosszú távon terveznek külföldi munkavállalást, illetve kivándorolnának.

A migrációs potenciál időbeni alakulását vizsgálva (2 táblázat) azt látjuk, hogy az 1990-es évekhez képest az ezredfordulóra nagyjából kétszeresére nőtt annak lehetősége, hogy valaki külföldre menjen dolgozni. 2003-ban három eltérő technikával készült migrációs potenciál felvételre is sor került:

– A márciusi költözködési potenciált felmérő ISSP (International Social Survey Programme)⁷ kutatás eredményei szerint a lakóhelyváltásra készek aránya az európai országok esetében 11%, ami nagyjából megegyezik az ezredfordulót követő teljes migrációs potenciál adataival, más földrészre pedig 6% költözne el. (Sik 2003b)

– A 2003-as KSH munkaerő-felmérés adatai szerint a 15–74 év közötti népesség mindössze 4%-a fontolgatta a legtágabb értelemben, hogy külföldön munkát vállalna. (Hárs 2004) Ezen belül gyenge migrációs szándékot a teljes lakosság 1,9%-a, közepes migrációs szándékot a lakosság 1,6%-a és komoly migrációs szándékot 0,5% fogalmazott meg. Ez kivételül a 15–74 év közötti teljes népességre azt jelenti, hogy összesen 300 ezren terveznek valamilyen fajta migrációt, ebből 144 ezren még nem tettek semmilyen lépést a szándék megvalósítása érdekében, 122 ezren már gyűjtöttek valamilyen információt a migrációval kapcsolatban, és mindössze 35 ezren tettek tényleges előkészületeket a munkavállalás érdekében.

⁷ ISSP-felvétel kérdés-blokkját a TÁRKI Omnibusz 2003. márciusi kérdőíve tartalmazta.

– Egy uniós forrás szerint a magyar, cseh és szlovák lakosokból képzett közös halmaz 11,3%-a tervezi, hogy öt éven belül az EU régi tagállamaiban fog lakni vagy dolgozni, de csak 1,1%-uk tervezi, hogy letelepedik. (Migration ... 2004)

A Melléklet M2. táblázata a rendelkezésre álló migrációs potenciál becsléseket foglalja össze.

2.2. A migráció tervezett iránya

1993 és 2002 között a tervezett migráció iránya nem változott. Ez a stabilitás valószínűleg nem más, mint a hosszú távú történelmi trend és a földrajzi szerkezet okozta, nagy tehetetlenségi erejű mozgások mai megjelenési formái. A magyarok leginkább a német és az osztrák munkaerőpiacon tervezik munkajelöltük értékesítését, míg a kivándorlás leggyakoribb célállomása e két ország mellett az USA.⁵

A migrációs potenciál irányát a migráció időtávja szerint vizsgálva a 2001. és a 2002. évi elemzések egyaránt azt mutatják, hogy német–osztrák dominancia mindhárom migrációs típusban egyértelműen érvényesül. (3. táblázat) Emellett 2001-ben a rövid távú munkavállalás terén az USA és a nagy nyugat-európai országok, a hosszú távú munkavállalás terén az USA és Olaszország, a kivándorlás esetében e két ország mellett Ausztrália célállomás szerepe jelentős. Ugyanakkor a nagyobb súlyú migrációs döntés felé haladva, a fontosabb célországok mellett az egyéb irányok súlya rendre nő. Ez arra utal, hogy a hosszú távú munkavállalási és a kivándorlási tervek sokkal inkább „testreszabottak”, mint a rövid távú munkavállalás esetén, amennyiben a migrációs burok valószínűleg már meglévő kapcsolatait, illetve korábbi személyes tapasztalatok alapján szerveződnek.⁶

---

⁵ 1993-ban a rövid és a hosszú távú munkavállalást tervezők összesen 59, illetve 54%-a indult volna Németországba és Ausztriába (a kisebb arányban említett országok: Anglia, az USA, Franciaország, Svájc és Olaszország voltak). 1994-re valamelyest csökkent a német–osztrák dominancia, ekkor e két munkaerőpiacra a rövid és hosszú távra munkát keresők 54, illetve 49%-a készült.

⁶ Az 1997-es vizsgálat azt is igazolta, hogy a migráció iránya nagymértékben hasonlít a kérdezettek körülölelő migrációs burok migrációjának irányához. A migrációs tervek generációkon keresztül hasonlóak maradnak (erre egy középiskolások körében folytatott kutatás utal, miszerint a középiskolások külföldi munkavállalásának elsődleges célja Németország, lásd Diósi (1999)). A migrációs buroknak a migrációs potenciálra gyakorolt hatásáról a Kárpát-medencei magyarok körében lásd Simonovits (2003).

3. táblázat. A teljes körű nyers és kombinált migrációs potenciál iránya 2001-ben és 2002-ben, az összes választott ország százalékában

Célország	Nyers migrációs potenciál			Kombinált migrációs potenciál
	Rövid távú külföldi munkavállalás	Hosszú távú külföldi munkavállalás	Kivándorlás	
2001				
Németország	32	25	17	27
Ausztria	19	16	20	18
Anglia	7	4	4	5
Ausztrália	0	3	7	2
Franciaország	3	0	4	2
Olaszország	8	8	8	8
USA	9	15	11	8
Egyéb	22	29	29	30
Összesen (N)	100(216)	100(166)	100(71)	100(453)
2002				
Németország	35	32	22	31
Ausztria	18	15	9	15
Anglia	11	10	10	10
Ausztrália	0	0	2	0
Franciaország	4	5	7	5
Olaszország	6	4	7	6
USA	7	9	14	10
Egyéb	19	25	29	23
Összesen (N)	100(109)	100(92)	100(58)	100(259)

Forrás: Migrációs Potenciál Kutatássorozat 2001, 2002

A 2001. és 2002. évi adatsorok összevetéséből látható, hogy a rövid és a hosszú távú külföldi munkavállalás célállomásaiban nincs jelentős változás: továbbra is a nyugat-európai országok és ezen belül a német nyelvterületek vezetnek, sőt még kisebb növekedés is bekövetkezett e tekintetben. A kivándorlás esetében viszont módosul a kép: Németország irányába mutatkozik ugyan kis növekedés, viszont az Ausztriába irányuló kivándorlási szándék igen jelentős mértékben visszaesett (a felére csökkent); a növekedés elsősorban Anglia és Franciaország esetében szembetűnő. Ha azonban a kivándorlás célállomásait aszerint különböztetjük meg, hogy európai vagy Európán kívüli ország a tervezett migráció iránya, akkor 2001 és 2002 között nincs szignifikáns eltérés. A kombinált migrációs potenciál terén sem találunk lényeges változásokat, sem országoként, sem kontinensenként.

A 2001. évi CEORG adatok (amelyek nem specifikálják a tervezett munkavállalás hosszát, és az Európai Unió országaira szűkítik le a migrációs potenciál irányait) azt mutatják, hogy a magyarok leginkább a német és az osztrák

rák munkaerőpiacon terveznek munkát vállalni, emellett a többi európai ország közül Anglia emelkedik ki.

2.3. A migrációs potenciál társadalmi bázisa

A migrációs potenciál társadalmi és demográfiai jellemzői – az iskolai végzettség hatásaitól eltekintve – állandónak tekinthetők. Általános tendencia, hogy a férfiak, a fiatalabb korosztályok, a munkanélküliek, a tanulók, a roma népesség és – a munkavállalási célú migrációt tekintve – a nyugati régiók lakói mutatnak nagyobb hajlandóságot a külföldi munkavállalásra. Az iskolai végzettség nem hat lineárisan és jelentősen a migrációs potenciálra. 2001-ben az EU-ban munkavállalást tervezők aránya az iskolai végzettség növekedésével a szakközépiskolai érettségi szintjéig nőtt. A gimnáziumot és a főiskolát, illetve egyetemet végzettek migrációs potenciálja pedig átlagos volt. Ezzel szemben a 2003-as TÁRKI vizsgálat szerint az iskolázottság szintje nem befolyásolta számottevően a külföldi munkavállalási terveket (Sik 2003b).

A már említett migráció specifikus emberi- és kapcsolati tőke egyes elemeinek (amit migrációs buroknak nevezünk) jelentős szerepét a migrációs döntésekben a legfrissebb empirikus kutatások is igazolták (Sik–Simonovits 2003). Az emberi tőke mutatói közül a legfontosabb szerepe egyértelműen az idegennyelv-tudásnak van: az idegen nyelvet beszélők migrációs hajlandósága az átlag 2–3-szorosa. Ezenkívül – elsősorban a hosszú távú munkavállalási tervekben – meghatározó szerepe van még a korábbi migrációs tapasztalatnak is.

A KSH 2003-as munkaerő-felmérése megerősíti a TÁRKI kutatások eredményeit mind a demográfiai, mind a migráció specifikus emberi- és kapcsolati tőke szerepét vizsgálva. Az életkor hatását tekintve megállapítható, hogy a 30 év alattiak migrációs szándéka az átlagnak több mint kétszerese. A korábbi adatokkal összhangban a férfiak migrációs hajlandósága lényegesen erősebb, mint a nőké, a nyelvtudás és a korábbi munkavállalás migrációt befolyásoló hatása is egyértelműen igazolt. A munkaerő-piaci aktivitást vizsgálva elmondható, hogy a munkanélküliek munkavállalási szándéka az elképzelések szintjén kiemelkedően magas, az átlag háromszorosa, a komoly szándék esetén azonban már kevésbé igazolható. Az iskolai végzettség hatása a 8 általánosnál magasabb szintet elérők között nem jelentős, 4–6% között mozog, a 8 általánost vagy annál kevesebb osztályt végzettek körében viszont alacsony a migrációs potenciál (2,2%, illetve 0,5%). A regionális különbségek hatása megegyezik a korábbi tapasztalatokkal, azaz a két dunántúli régió-

ban (Nyugat- és Dél-Dunántúlon) a legmagasabb és az Észak-Alföldön a legalacsonyabb a migrációs szándék. (Hárs 2004)

3. Következtetések

Végül megkísérelünk választ adni arra a kérdésre, hogy mennyiben teremt új helyzetet és lehetőségeket a közelgő EU-csatlakozás a magyar munkavállalók számára rövid és hosszú távon.

Mivel az EU-tagállamok közül mindössze Írország és Anglia teremtette meg a szabad munkaerő-áramlás intézményes feltételeit, csak ebben a két országban tágultak ki a munkavállalási lehetőségek. Elméletileg végiggondolva az, hogy a tizenöt EU-tagállam közül mindössze kettő nyitja meg munkaerőpiacát, átrendezheti a magyar és a többi csatlakozó ország migrációjának tervezett irányait.

Lehetséges ugyan, hogy megnő az Angliába készülők aránya, de – mint már kimutattuk – a munkavállalás objektív feltételei mellett jelentős szerepe van az egyéni tényezőknek a migrációs döntésben. Az angliai migráció a nagyobb földrajzi távolság és az angol nyelvtudás hiánya miatt továbbra sem jelent valós lehetőséget a migrációt tervezők többsége számára, azonban bizonyos – elsősorban a jobban képzett és nagyobb kapcsolati és emberi tőkével rendelkező – munkavállalói csoportok növekvő migrációjára lehet számítani. Emellett lehetségesnek tartjuk, hogy annak ellenére, hogy Írország nem szerepelt a magyarok elsődleges célországai között, a munkaerő szabad áramlásának megteremtődése következtében megnő az írországi munkavállalást fontolgatók száma, de a növekedés volumenére nem tudunk becslést adni. A magyarok számára legvonzóbb célországok – Ausztria és Németország – esetében valószínűleg tartjuk a bemutatott korábbi migrációs trendek folytatódását. Ausztria esetében a határ menti régiók ingázása az egyszerűsített határátlépés miatt talán fokozódhat valamelyest.

A közép- és hosszú távú lehetőségeket szempontjából meghatározó jelentőségű a munkaerő-piaci szabályozás változása. A szabad munkaerő-áramlás megvalósulása várható időpontjának függvényében három alapvető scenárió vázolható fel.

1. A munkaerő szabad áramlása nem valósul meg (maximum 7 évig tartó várakozási időszak) és szelektív migrációs politika is érvényesül.

Ebben az esetben a migrációt a fejlettebb EU-országok munkaerő-piaci igényei és preferenciái szabályozzák. A gazdasági és politikai preferenciák egyaránt a szelektív migrációs politikát támogatják. (Bauer–Zimmermann 2000)

A bilaterális szerződések keretében a foglalkoztatást a fogadó országok munkaerő-piaci szempontjai határozzák meg, továbbra is ez marad a migráció kerete. (Hárs 2003) A szelekció a szakképzett munkaerőt, a fiatal diplomásokat és a kereskedelmi forgalomba nem kerülő (*non-tradable*) szolgáltatásokat végzőket célozza, melynek következtében hiányhelyzetek alakulhatnak ki, azonban a kvalifikált, hazatérő migránsok tapasztalata a migráció nyereségét jelenti. Emellett a szakképzett munkaerő migrációját a virtuális munkahelyek (internetes távfoglalkoztatás) elterjedése csökkenheti.

2. A munkaerő szabad áramlása nem valósul meg, de szelektív migrációs politika nem érvényesül. (Az átmeneti idő lerövidíthető.)

A migráció rövid idővel a csatlakozás időpontja után megtörténik, ekkor valamelyest – átmeneti – növekedés várható a migráció trendjében. A növekedés mértéke attól függ, hogy a migráció szerkezete mennyiben hasonlít majd az 1. scenárióban felvázolthoz, hiszen a célország munkaerőpiacai mindenképpen a szakképzett munkaerőt, a fiatal diplomásokat és speciális szolgáltatásokat végzőket preferálják.

3. A munkaerő szabad áramlása 7 év után megvalósul.

A hosszú várakozási idő alatt végbemenő gazdasági felzárkózási folyamat, továbbá a kialakult, terelt munkavállalási csatornák a migrációs hajlandóságot várhatóan csökkentik. (Vö. dél-európai országok tapasztalata, Hárs (1995).)

Röviden összefoglalva tehát, a magyar munkavállalók külföldi munkavállalásának szempontjából az EU-csatlakozás rövid távon nem jelent jelentős változásokat, hosszú távon pedig a szabad munkaerő-áramlás megvalósulásának időpontjától függ a migráció szerkezete.

IRODALOM

- Alecke, B. – P. Huber – G. Untiedt 2001: What a difference a constant makes? How predictable are international migration flows? In: Migration Policies and EU Enlargement. Paris: OECD, 63–78. p.
- Barro, R. – X. Sala-I-Martin 1991: Convergence across states and regions. Brooking Papers on Economic Activity, No. 1, 107–182. p.
- Barro, R. – X. Sala-I-Martin 1995: Economic Growth. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Bauer, T – K.F. Zimmermann 1999: Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe. Technical Report 3, IZA Research Report.

- Bauer, T – K.F. Zimmermann 2000: Immigration policy in integrated national economies. IZA Discussion Paper No. 170, Bonn, July.
- Baldwin, R. E. 1994: Towards an integrated Europe. Centre for Economic Policy Research, Vol.25, No. 234.
- Behr, H. – L. Fontagné – P. Zanghieri 2003: The impact of EU enlargement on member states: a CGE Approach CEPII. Working Paper No. 2003–10.
- Biffi, G. 2001: Migration policies in Western Europe and the EU-enlargement. Migration Policies and EU Enlargement. Paris: OECD, 155–168. p.
- Birner, A. – P. Huber – P. Winkler 1998: Schätzung des Potentials an Einpendlern und Arbeitsemigranten aus den MOEL und regionale Arbeitsmarktauswirkungen. In: Regionale Auswirkungen der EU-Integration der MOEL. Wien: Österreichisches Institute für Wirtschaftsforschung und Österreichisches Institut für Raumplanung, 163–213. p.
- Blanchard, O. 2001: The EU enlargement, and immigration from Eastern Europe. Mimeo.
- Boeri, T. – H. Brücker 2000: The impact of Eastern enlargement on employment and labour markets in the EU member states. Final report. Berlin–Milano: European Integration Consortium: DIW, CEPR, FIEF, IAS, IGIER.
- Brücker, H – Franzmeyer 1997: Europäische Union: Osterweiterung und Arbeitskräfte-migration. Berlin: DIW-Wochenbericht no. 5, 89–96. p.
- Diósi P. 1999: A magyar fiatalok külföldi tanulási és munkavállalási szándékai. In: Laky T. szerk.: A munkaerő migrációja és az Európai Unió. Európai Tükör, 61. sz. Budapest: ISM, 143–150 p.
- Dustmann, C. – M. Casanova – M. Fertig – I. Preston – C. M. Schmidt 2003: The impact of EU enlargement on migration flows. Home Office Online Report 25/03.
- Fassmann, H. – C. Hintermann 1997: Migrationspotential Ostmitteleuropa. ISR-Forschungsberichte 15. Wien: Institut für Stadt- und Regionalforschung.
- Fertig, M. – C. M. Schmidt 2002: Mobility within Europe –What do we (still not) know? IZA Discussion Paper No. 447.
- Fóti K. 2003: Potential migration from Hungary to Austria after EU accession and possible impact of this. Budapest: Institute for World Economics, Working Papers Series No. 140.
- Hárs, Á. 1995: A munkaerő szabad áramlásának korlátai. ILO Japan Project, Budapest.
- Hárs, Á. 2003: Channelled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements, Budapest: Budapest Working Papers on the Labour Market (BWP) 2003/1. (SSRN Electronic Paper Collection <http://ssrn.com/abstract=465760>)
- Hárs, Á. 2004: Migrációs elképzelések az Unió küszöbén. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Hubertus, H. – T. Straubhaar 2001: The impact of the EU enlargement on migration movements and economic integration: Results of recent studies. Migration Policies and EU Enlargement. Paris: OECD, 79–100. p.
- Hofer, H. 1998: The impact of immigration on host countries wages and unemployment. In: Pichelmann, K. ed.: The economic consequences of Eastern enlargement of the European Union. Wiena: Institut für höhere Studien (IHS).
- Hönekopp, E. 1999: Central and Eastern Europeans in the member countries of the European Union since 1990: Development and structure of migration, population and employment. Háttér tanulmány a Boeri–Brücker (2000) tanulmányban összegzett kutatási programhoz. Nürnberg: Institut für Arbeitsmarkt und Berufsforschung (IAB)..
- Hönekopp, E. 2000: Auswirkungen der EU–Osterweiterung auf die Arbeitsmärkte der Mitglieds-länder der Europäischen Union., Nürnberg: Friedrich-Ebert-Stiftung. Kézirat.
- László M. – Sik E. – Simonovits B. 2003: Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2002 között. In: Örkény A. szerk.: Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs

- várakozások. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet Nemzetközi Migráció és Menekültügyi Kutatások Központja.
- Layard, R. – O. Blanchard – R. Dornbush – P. Krugman 1992: East–West migration: The alternatives. Cambridge–London: MIT Press.
- Lundborg, P. 1998: The free movement of labour between Sweden and the New EU members. In: A Bigger and Better Europe? Final Report from the Committee on the Economic Effects of the EU Enlargement. Stockholm.
- Migration ... 2004: Migration trends in an enlarged Europe. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Örkény A. 2003: A migrációs potenciál többdimenziós szocio-demográfiai magyarázata. In: Örkény A. szerk.: Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet Nemzetközi Migráció és Menekültügyi Kutatások Központja. 27–43. p.
- Salt, J. – J. Hogarth 1999: Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe: Part 1. UK Department of Education and Employment, Research Report 138.
- Sinn, H.W. – G. Flaig – M. Werding – S. Munz – N. Duell – H. Hofmann 2001: EU-Erweiterung und Arbeitskräftemigration. Munich: Ifo Beiträge Zur Wirtschaftsforschung. Ifo.
- Sik E. 1999a: Migrációs potenciál a mai Magyarországon. In: Laky T. szerk.: A munkaerő migrációja és az Európai Unió., Európai Tükör, 61. sz. Budapest: ISM, 93–118. p.
- Sik E. 1999b: Magyarok az osztrák munkaerőpiacon. In: Sik E. – Tóth J. szerk.: Átmenetek..., Budapest: MTA PTI, 123–173. p.
- Sik E. 2002: Informális gazdaság. In: Fazekas K. – Koltai J. szerk.: Munkaerő-piaci Tükör. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, 98–101. p.
- Sik E. 2003a: A migrációs potenciál kutatásának alapfogalmai. In: Örkény A. szerk.: Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet Nemzetközi Migráció és Menekültügyi Kutatások Központja. 15–18. p.
- Sik E. 2003b: Költözködési és migrációs potenciál. (A migrációs burok alapmodelljének tesztelése.) Budapest, kézirat.
- Sik E. – Simonovits B. 2002: Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. szerk.: Társadalmi Riport 2002. Budapest: TÁRKI, 207–219. p.
- Sik E. – Simonovits B. 2003: A migrációs potenciál mértéke és társadalmi bázisa a Kárpát-medencei magyarok körében. In: Örkény A. szerk.: Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet Nemzetközi Migráció és Menekültügyi Kutatások Központja. 43–66. p.
- Simonovits B. 2003: A migrációs burok hatása a migrációs potenciálra. In: Örkény A. szerk.: Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet Nemzetközi Migráció és Menekültügyi Kutatások Központja. 143–149. p.
- Simonovits B. 2004: Lehetőség vagy kényszer? Munkaerő-migráció és az EU. Budapest: TÁRKI, Kézirat.
- Wallace, C. 1998): Migration potential in Central and Eastern Europe. IOM Technical Cooperation Centre for Europe and Central Asia.
- Walterkirchen, E. – R. Dietz 1998: Auswirkungen der EU-Ost-Erweiterung auf den österreichischen Arbeitsmarkt. WIFO, April.
- Winter-Ebmer, R. – J. Zweimüller 1996: Die Auswirkungen der Ausländerbeschäftigung auf den österreichischen Arbeitsmarkt 1988 bis 1991. In: Holzmann, R. – R. Neck szerk.: Ostöffnung, Wirtschaftliche Folgen für Österreich. Manz–Wien. 55–104. p.
- Zimmermann, K. F. 1996: European migration: push and pull. International Regional Science Review, Vol. 19, No. 1–2, 95–128. p.

Melléklet

M1. táblázat. *A kelet-nyugati migráció nagyságára vonatkozó becslések*

Tanulmány, forrás	A becslés nagyságrendje	Kibocsátó országok	Becslési módszere
1. Egyszerű becslés, extrapolálás			
Baldwin (1994)	A népesség 5–10%-a a) 2–6,6 millió b) 3,2–10,6 millió fő	a) Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia b) Közép- és Kelet-Európából	Népességszám alapján „guesstimates”
Zimmermann (1996)	5–50 millió fő Nyugat-Európába 10–15 év alatt	Közép- és Kelet-Európából	Népességszám alapján „guesstimates”
Salt–Hogarth (1999)	Maximum 41 ezer fő/év az EU-ba	Észtország, Lengyelország, Csehország, Magyarország, Szlovénia	Egyes nyugat-európai országok ún. „normál migrációs indexe” (a megfelelő állampolgárok 1985–1996 közötti migrációs rátája) alapján számítva extrapolálás
2. Becslés ökonometriai modellekkel			
Birner–Huber–Winkler (1998)	a) 24 100 fő évente Ausztriába ingázó b) 21 700 fő évente Ausztriába ingázó	a) Lengyelország, Magyarország, b) Csehország, Szlovákia, Szlovénia	Walterskirchen-Dietz (1998) becslése alapján a) 2004-es, illetve 2010-es szabad munkaerő-áramlás mellett Barro és Sala-I-Martin (1991, 1995) becslése

Tanulmány, forrás	A becslés nagyságrendje	Kibocsátó országok	Becslési módszere
Bauer–Zimmermann (1999)	a) 10–15 év alatt kb. 3 millió fő b) 200 ezer fő/év az EU-ba	Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Románia, Bulgária	Layard <i>et al.</i> (1992) módszeréhez hasonlóan, elvándorlási ráták alapján kalkulálva – két variáns: szabad és korlátozott mobilitás mellett Barro és Sala-I-Martin (1991, 1995) becslése
Brücker–Franzmeyer (1997)	a) 340–680 ezer fő évente az EU-ba b) 590–1.180 ezer fő évente az EU-ba	a) Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia b) az összes csatlakozásra váró országból	Gravitációs modell becslés (elsősorban jövedelemkülönbségen alapuló gazdasági mutatók felhasználásával) Barro és Sala-I-Martin (1991, 1995) becslése
Hofer (1998)	25–40 ezer fő évente Ausztriába	Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, illetve az összes csatlakozásra váró országból (Brücker–Franzmeyer, (1997) tanulmányát követve)	Brücker–Franzmeyer (1997) alapján átszámítva Ausztriára Barro és Sala-I-Martin (1991, 1995) becslése
Layard <i>et al.</i> (1992)	130 ezer fő évente nyugatra általában	Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia (eredetileg az összes közép- és kelet-európai országra készült a becslés)	A dél-észak irányú vándorlás tapasztalatainak alkalmazása (1950–1970 között a vizsgált elvándorlás az érintett népesség 3%-a volt) Barro és Sala-I-Martin (1991, 1995) becslése

Tanulmány, forrás	A becslés nagyságrendje	Kibocsátó országok	Becslési módszere
Lundborg <i>et al.</i> (1997, 1998)	628 ezer munkavállaló az EU-ba, avagy 1885 ezer fő (családtagokkal) 15 év alatt, azaz 126 ezer fő évente	Balti országok és Lengyelország	Layard <i>et al.</i> (1992) módszere szerint Barro és Sala-I-Martin (1991, 1995) becslése
Walterskirchen–Dietz (1998)	bevándorló + ingázó Ausztriába a) 42 ezer b) 31 ezer 5 év alatt: 150–200 ezer bevándorló munkaerő, 150 ezer főnyi várhatóan tartósan ingázó	a) Lengyelország, Magyarország, b) Csehország, Szlovákia, Szlovénia	Brücker–Franzmeyer (1997) alapján a) 2005-től, illetve 2010-től szabad munkavállalás esetén Barro és Sala-I-Martin (1991, 1995) becslése
3. Reprezentatív kérdőíves vizsgálat szociológiai módszere			
Sik (1999a)	– kb. 4% rövid távú munkavállalás – 6% teljes migrációs potenciál	Magyarország (1993–1997)	Reprezentatív felmérés, longitudinális (1993, 1994, 1997, minta: 3–4000 fő) survey
Fassmann–Hintermann (1997)	a) 721 ezer fő az EU-ba b) 320 ezer fő Németországba 150 ezer fő Ausztriába	Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia	Reprezentatív felmérés: (Gallup 1996: 14 évnél idősebb népességre) survey
Wallace (1998)	Nincsenek egzakt migrációs potenciál adatok, csak a tartós és időszakos (munkaerő) migrációra vonatkozó kijelentések.	Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Románia, Bulgária (emellett Horvátország, Jugoszlávia, Ukrajna, Belorusszia)	Reprezentatív felmérés (minta: kb. 1000 fő/ország)

Forrás: Hönekopp (2000), Alecke és szerzőtársai (2001) alapján

M2. táblázat. *A Magyarországból a EU régi tagállamaiba irányuló várható migrációra vonatkozó becslések a munkaerő szabad áramlásának feltételének teljesülése mellett*

Kutatás	Módszer	Kibocsátó országok (csatlakozó közép-kelet európai országok)	A becslés nagyságrendje
Sik (1993–1997)	Reprezentatív felmérés (rövid és hosszú távú migráció és kivándorlás)	Magyarország	5–6% tervez valamilyen időtartamra migrációt
TÁRKI, Migrációs Potenciál, 2001, 2002	Reprezentatív felmérés (rövid és hosszú távú migráció és kivándorlás)	Magyarország	9–11% tervez valamilyen időtartamra migrációt
TÁRKI–CEORG, 2001–2002	Reprezentatív felmérés (Munkavállalási szándék az EU-ba)	Magyarország (Lengyelország, Csehország)	12–14% fontolgatja az EU-n belüli munkavállalást a csatlakozás után
ISSP, 2003. március	Reprezentatív felmérés (Regionális identitás és költözködési potenciál)	Magyarország	11% szívesen költözne más európai országba 6% szívesen költözne más földrészre
KSH NKI, 2003. május	Reprezentatív felmérés (Migrációs potenciál és kapcsolat tőke)	Magyarország	kb. 12% tervez valamilyen időtartamra migrációt
KSH Munkaerő- felvétel, 2003	Reprezentatív felmérés (gyenge, közepes és komoly migrációs szándék megkülönböztetése)	Magyarország	3,9% (301 ezer) tervez külföldi munkavállalást, ezen belül: 0,5% (35 ezer) komoly migrációs szándéka van